

Notes sobre la bibliografia d'història del dret català

Per [Sebastià Solé i Cot](#)

Amb motiu de l'exposició bibliogràfica d'Història del Dret Català que la [Facultat de Dret de la UAB](#) ha disposat a la [Biblioteca de Ciències Socials](#) de la Universitat per commemorar el cinquantenari de la [Compilació de Dret Civil de Catalunya del 1960](#), hem redactat aquestes notes que intenten justificar els criteris seguits en la selecció de les obres exposades, així com ponderar-ne l'interès i explicar-ne la sistemàtica.

Pel que fa a la sistemàtica (i a les referències bibliogràfiques), podem remetre el lector d'aquestes línies i visitant de l'exposició a la sistemàtica —més detallada— de l'exposició bibliogràfica d'història del dret català i de dret català contemporani efectuada a la Biblioteca de Catalunya l'octubre del 1971 amb motiu del [II Congrés Jurídic Català](#), la presentació de la qual anà a càrrec del [Dr. Josep M. Font i Rius](#), catedràtic d'Història del Dret de la UB, amb uns advertiments de la Sra. M. Helena Faraudo Guiloche, bibliotecària del [Col·legi d'Advocats de Barcelona](#), tot el qual, amb la sistemàtica i la relació de les obres exposades, trobem al Llibre del Congrés esmentat¹.

Igualment ens remetem a la sistemàtica (i referències bibliogràfiques) de l'apèndix bibliogràfic complementari que figura a la reedició anastàtica efectuada pel Departament de Justícia el 1985 de la [Historia del Derecho de Cataluña...](#) de [G. M. Brocà](#), Apèndix elaborat pel professor [Antoni Mirambell](#)². Aquest apèndix conté indiscriminadament obres d'història i obres de dret vigent.

Les obres que hem seleccionat per a aquesta exposició bibliogràfica sobre la història del dret català les apleguem en els apartats següents:

Obres generals: manuals, tractats...

¹ Llibre del II Congrés Jurídic Català. 1971, Barcelona 1972, p. 867-897; la sistemàtica a les p. 868-869 i 929-930. A la mateixa obra també hi ha la presentació i detall de l'exposició bibliogràfica sobre els Costums de Tortosa, a càrrec de l'arxiver i historiador tortosí J. Massip, ibídem p. 909-910.

² Op. cit. p. 887-955; la sistemàtica a p. 889.

Entenem per tals les obres que estudien la història del conjunt del dret català o d'una de les seves branques jurídiques. Les hem de dividir en obres que estudien el dret del passat, i obres de dret vigent però que amb el pas del temps prenen interès històric.

Obres generals d'història del dret català

En destacarem:

- [La Historia del Derecho de Cataluña, especialmente del civil...](#), de [G. M. de Brocà](#): una completa i moderna història general del dret de Catalunya seguida d'unes inacabades *Instituciones* de dret civil vigent a Catalunya; el seu autor va ésser un gran advocat i alhora autor d'importantes obres de dret vigent —civil i processal— i d'història del dret català. Hem de destacar l'exhaustivitat de l'obra pel que fa a la literatura jurídica de cada època i als seus autors, i a la historiografia.
- [El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta](#), de [V. Ferro](#): una obra que estudia, de les institucions públiques, tant la legislació que les regulava com la doctrina que van generar i els problemes pràctics amb què van topat, i les compara amb les institucions anàlogues dels altres països occidentals.

Els autors d'aquestes dues obres eren aliens a la Universitat —com també ho fou [J. M. Pons i Guri](#), que citarem més endavant—, potser signe d'un cert divorci, avui en part superat, entre l'Estat i la societat catalana. Totes dues obres estudien la matèria amb amplitud, profunditat i exhaustivitat, són uns autèntics clàssics difícils de superar que sempre conservaran un gran valor malgrat el pas del temps.

- [La Història del dret català](#), de [T. de Montagut \(coord.\)](#), [V. Ferro](#) i [J. Serrano](#): una àmplia síntesi, escrita amb finalitat docent, de la història de l'administració de justícia i dels drets processal, penal, civil i mercantil de Catalunya.

També contenen capítols més o menys amplis d'història del dret català els manuals, cursos i apunts d'història del dret, d'àmbit espanyol, elaborats amb finalitat docent, com són els dels professors [García-Gallo](#), [L. G. de](#)

[Valdeavellano](#), [Font i Rius](#), [Lalinde](#), [Pérez Prendes](#), [Escudero](#), [Iglesia](#), [Montagut](#)... La majoria segueixen l'obra de Brocà damunt esmentada.

Dintre d'aquest apartat d'obres generals d'història del dret català hi podríem situar algunes obretes escrites, la majoria sota el franquisme, amb finalitats divulgativa i apologètica, sobre el dret català històric per autors com [Camps i Arboix](#), [Maspons i Anglasell](#), [Mas i Solench](#)..., que no pas per això deixen de tenir interès ni d'estar ben elaborades.

Obres escrites amb el propòsit de recollir el dret vigent però que amb el temps prenen interès, sovint exclusiu, històric, són, entre d'altres:

- Les [Instituciones de derecho público general de España, con noticia del particular de Cataluña...](#), de R. L. de Dou: obra que s'emmarca en el corrent del Set-cents d'elaborar llibres de dret positiu, especialment de dret propi (és a dir, en contraposició al dret comú, que era l'únic que fins aleshores s'estudiava a les universitats), per a ús dels estudiants universitaris. El fet d'haver-se publicat a les acaballes de l'Antic Règim la va privar d'acomplir la finalitat per a la qual fou escrita i l'ha convertida en el testament d'aquell sistema jurídic i, doncs, en una obra d'interès històric. Estudia les diverses branques del dret públic: polític, administratiu, hisendístic, penal, processal penal i civil, sense oblidar la filosofia política i jurídica. Impressiona la seva claredat i excel·lent redacció, la seva sistemàtica, el seu caràcter complet i exhaustiu tant pel que fa a la legislació com a la doctrina (filosòfica i jurídica) de diverses èpoques, i els utilíssims índexs de què disposa en el darrer volum. Tanmateix, ha estat un autor i una obra absolutament oblidada fins a la segona meitat del s. XX, recuperada fonamentalment gràcies a la reedició anastàtica duta a terme el 1975 pel professor Banchs.

Des del s. XIX que han aparegut una sèrie d'obres de conjunt sobre el dret civil català vigent. Abans del Codi Civil podem citar, entre d'altres, les de [J. A. Elias](#), [G. M. de Brocà](#) o la mateixa [Memoria](#) de Duran i Bas. Després del Codi, van continuar apareixent-ne, com les de [Pella i Forgas \(1916-18\)](#), [Prats i Burgay \(1902\)](#), [A. Corbella \(1906\)](#); també es van elaborar i publicar diversos projectes d'apèndix del dret català al Codi Civil espanyol, essent-ne l'últim el conegut com

a [Projecte d'Apèndix de 1930](#). La brevetat i intensitat i la precipitació tempestuosa dels esdeveniments de tot ordre en el període republicà no va permetre l'aparició d'obres doctrinals de gran abast. Després de l'aprovació de la [Compilació de 1960](#), van tornar a aparèixer obres de conjunt del nou —i ara molt reduït— dret català vigent i o comentaris als seus articles, com les de [Figa i Faura](#), [R. Faus i F. Condomines \(1960\)](#), [J. Gassiot \(1962\)](#), [Albaladejo \(dir.\)](#), les de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació (1961), de la [Càtedra Duran i Bas](#); i estudis i corpus de documents sobre el procés compilador ([P. Salvador 1985](#), [Depart. de Justícia 1995](#)).

Enciclopèdies i diccionaris

Destacarem en aquest apartat:

- L'[Enciclopedia Jurídica Española](#), que vulgarment coneixem com la Seix (el nom de l'editorial) "vella" (perquè hi ha la [Nueva Enciclopedia Jurídica](#) de la mateixa editorial), els nombrosos articles de la qual relatius al dret català eren escrits, en general, des de la perspectiva del dret vigent però que avui, per l'evolució de la legislació, tenen un gran interès històric. A més, parlen d'institucions i d'aspectes que, pel fet de ser vigents en el moment de la redacció de les veus corresponents, o d'haver estat vigents fins feia relativament poc, o perquè els juristes de l'època coneixien molt més bé els drets romà i canònic que no pas els d'avui, eren molt més ben conegudes pels autors de les veus que no pas en el nostre temps.
- La [Gran Enciclopèdia Catalana \(GEC\)](#): obra desigual com totes les obres enciclopèdiques i col·lectives i que, a més, té dues èpoques força diferenciades: més exhaustiva (tant pel que fa al nombre de veus com al contingut llur) i original els primers volums, no tan extensa ni completa i menys original els darrers; a més, també és diferent el grau d'exhaustivitat i d'originalitat segons les diferents ciències i matèries a què pertanyen les veus. Podem dir que els articles de dret català són entre els més exhaustius i originals, fins al punt que molts contenen materials de primera mà que no es troben enlloc més. Aquests articles, que van signats, com tants altres de la GEC, són escrits, en primer lloc (pel que fa al nombre i a la incisivitat i originalitat de la seva redacció), per Josep M.

Pons i Guri, advocat, polític, historiador i arxiver, un dels més grans coneixedors de les institucions privades i públiques històriques i vigents de Catalunya; en segon lloc, per Josep M. Font i Rius; i, a una certa distància d'aquests dos també pel que fa al nombre dels articles, per Jesús Lalinde Abadía. El conjunt de totes aquestes veus constituïria un complet manual o tractat d'història del dret català, tant pel que fa a la història general del dret com a les institucions de les diferents branques en què el dividim. També hi trobem, entre les veus, pràcticament tots els juristes catalans que per algun motiu han destacat a través de la història³.

- El [*Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*](#), de J. Coromines. Aquest diccionari analitza l'origen etimològic i l'evolució fonètica, morfològica, semàntica i d'ús de tots els mots de la llengua basant-se en la llengua parlada a les diferents comarques i en els diferents àmbits socials i registres lingüístics dels nostres temps, i en la llengua escrita en tota classe de documents des dels orígens del nostre idioma. Això vol dir, d'una banda, que trobem en aquest *Diccionari* tot el vocabulari jurídic i parajurídic de l'idioma a través de la història i, d'una altra, que l'autor ha buidat una gran part de les fonts normatives i de la literatura jurídica —la medieval, tota, tant les fonts com la literatura o doctrina—. Per tot el qual és d'ús profitós i indispensable per als historiadors del dret.
- El [*Diccionari d'historiografia catalana*](#), d'A. Simon, conté complets articles de tots els historiadors catalans o que han estudiat Catalunya, inclosos els historiadors del dret, amb valoració crítica i bibliografia dels personatges i sobre els personatges; també inclou llargs articles dedicats a les diferents especialitats de les ciències històriques, inclosa la història del dret i de les institucions.
- Citarem breument el [*Diccionari d'Història de Catalunya*](#), dirigit per J. Mestre; l'[*Ictíneu. Diccionari de les Ciències de la Societat...*](#), coordinat per F. Artal, P. Gabriel, Enric Lluch i F. Roca; el [*Juristen: ein biographisches Lexikon...*](#), de M. Stolleis, que inclou alguns destacats juristes catalans; i el [*Diccionario crítico de juristas españoles...*](#), de M. J. Peláez.

Bibliografies i catàlegs

³ Probablement, gran part de la informació surt fonamentalment dels diccionaris de Torres Amat i d'Elias de Molins.

Dintre les bibliografies citarem, per la seva voluntat d'exhaustivitat, la [Bibliografía del Derecho Catalán Moderno](#) de Camps i Arboix (1956), la del [Llibre del II Congrés Jurídic Català](#), la inclosa al final de la reedició anastàtica (1985) de la [Història del Derecho de Catalunya...](#) de Brocà, obra del professor Mirambell (aquestes dues últimes, citades supra). Les tesis doctorals sobre temes i institucions de dret català vigent o històric inclouen sempre una amplíssima bibliografia, tant en els exemplars mecanografiats o impresos elaborats pels autors com en els llibres impresos en què la majoria es publiquen. Igualment els llibres d'història general o temàtica, i especialment els tractats i manuals de dret civil en general o d'alguna de les seves institucions, d'àmbit català o espanyol. Dintre dels manuals universitaris d'història del dret d'àmbit espanyol, hem de destacar, per l'exhaustivitat de les referències bibliogràfiques del final de cada part de l'obra i de les notes crítiques i valoratives de la bibliografia al final de cada capítol, la [Iniciación Histórica al Derecho Español](#) de J. Lalinde, més actualitzades a l'edició de 1978.

Dintre dels catàlegs d'obres publicades, citarem els del [Departament de Justícia](#) de la Generalitat relatius a la [Col·lecció de Textos Jurídics Catalans](#) i a la d'[Estudis de Dret Privat Català](#), i el de la [Fundació Noguera](#), Departament i Fundació molt actius en la publicació de llibres. Tots dos catàlegs es poden consultar per Internet.

Pel que fa a catàlegs i inventaris de documentació d'arxius, en disposen de més o menys detallats i publicats la majoria; destacarem una vegada més la [Fundació Noguera](#) per la promoció i publicació d'[inventaris de documentació notarial](#) catalana dels arxius de tot Catalunya. Recentment ha estat publicat un ampli i detallat [Catálogo de los manuscritos jurídicos del Archivo Capitular de la Seu d'Urgell](#) per un equip internacional de juristes dirigit per [Antonio García y García](#).

Fonts històriques legals, judicials, notariales i documentals en general

Dintre de les fonts legals esmentarem les tres edicions d'una compilació del dret general de Catalunya (1495, 1588-89, 1704) (les dues últimes, sota el títol de [Constitutions y altres Drets de Cathalunya](#)), amb un seguit de reedicions anastàtiques a partir de 1909, precedides, des de la de 1995, per un estudi introductori a càrrec d'un historiador del dret. La tercera d'aquestes compilacions, més altres textos legals històrics i vigents, foren traduïts al castellà i anotats per Vives i Cebrià ([Traducción al castellano de los](#)

[*Usages*](#)) en edicions diverses entre 1832 i 1867 (obra reeditada anastàticament el 1989). El mateix feren Pons i Guri i Sandalinas el 1952 ([*Constituciones y otros derechos de Cataluña...*](#)), però només amb les que eren vigents.

El [Departament de Justícia](#), dins la [Col·lecció de Textos Jurídics Catalans](#), ha editat moltes fonts legals, sempre acompanyades d'un estudi introductori. Destacarem l'edició del [Liber Iudicum Popularis...](#) i la seva traducció catalana sota el nom de [Llibre dels Judicis](#); les [Constitucions de Pau i Treva...](#), i d'altres. També ha editat o reeditat materials sobre [projectes d'apèndix al Codi Civil](#), [competències legislatives en matèria de dret civil](#) i [avantprojectes](#) i documents de la [Comissió Jurídica Assessora](#) de la Generalitat republicana.

Han tingut una especial fortuna pel que fa al nombre d'estudis i d'edicions els [Usatges de Barcelona](#) i el [Llibre del Consolat de Mar](#), cosa comprensible per la importància dels dos textos; del darrer en destaca l'edició i estudi dels professors [Germà Colon i Arcadi Garcia \(2001\)](#).

La Generalitat, des del 1542, havia d'editar les conclusions o motivacions jurídiques de les sentències (amb el nom de *decisiones*) de la Reial Audiència, cosa que féu en comptades ocasions, a càrrec, respectivament, dels oïdors Cortiada, Calderó i Tristany⁴. Fontanella també té unes [Decisiones Sacri Regii Senatus Cathaloniae](#), però sembla que redactades i publicades pel seu compte⁵. Modernament, la Generalitat ha editat, dins la [Col·lecció de Textos Jurídics](#), les [sentències civils de l'Audiència de Catalunya](#) sota el règim de Nova Planta.

Hi ha una llarguíssima sèrie d'edicions amb estudis del dret municipal⁶, molts amb el nom de *Privilegis* o de *Llibre dels privilegis* seguit del nom del municipi. Molts han estat editats pels municipis corresponents; des del 1985, per la Generalitat; i, des del 1991 o abans, molts, potser la majoria, per la [Fundació Noguera](#). D'aquestes edicions i estudis hem de destacar les de les grans ciutats com Barcelona, Girona, Tortosa..., per

⁴ BROCA, Historia..., p. 409-410.

⁵ BROCA, Historia..., p. 414.

⁶ Em resisteixo a anomenar-lo local, que considero històricament i jurídicament impropï i políticament despectiu —fruit del centralisme vuitcentista—. Tampoc no vull anomenar-lo comarcal, que seria, potser, un anacronisme.

la importància dels textos i l'abast dels estudis corresponents. També esmentarem els estudis i edicions d'ordinacions i privilegis de les valls del Pirineu per Valls i Taberner.

Un cas a part és el d'Andorra, unes valls netament catalanes, amb un dret i unes institucions originàriament anàlogues a les de les valls veïnes, però que a partir del s. XVI emprèn un camí divergent de les valls pirinenques veïnes i de tot Catalunya que s'accentuarà a partir del s. XIX. Això farà que, en els nostres dies, tingui un sistema jurídic propi i notòriament diferent; i també que el govern del Principat en fomenti els estudis i les edicions dels textos, que ací no citarem.

Finalment ens referirem a les edicions de documents diversos, normatius o no. La Real Academia de la Historia va publicar els processos de les corts catalanes medievals, mentre que la Generalitat ha iniciat la publicació dels [processos de les corts de l'Edat Moderna](#). Alguns documents més rellevants de l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA) han estat editats sota el títol (acrònim) de CODOIN; també d'aquest arxiu, el P. Francesc Miquel va estudiar i editar el [Liber Feudorum Maior](#). I de tots els arxius de Catalunya es publiquen documents diversos de totes les èpoques en llibres (monogràfics) i revistes, però no són edicions sistemàtiques dels fons.

Literatura jurídica

Entenem per literatura jurídica les obres escrites per juristes comentant aspectes diversos del dret vigent o històric. Algunes d'aquestes obres, pel seu abast, les hem situades al § 1 entre les obres generals; d'altres, perquè són introduccions o comentaris a fonts legals, o judicials, o notariales..., les hem posades al § 5. D'altra banda, en aquest apartat només hi incloem la literatura jurídica històrica, és a dir, d'altres temps; la literatura jurídica o doctrina històrica actual la situem en els altres apartats en què dividim el treball present.

Hauríem de citar en aquest apartat la llarga sèrie de juristes catalans des del s. XIV fins a la primera meitat del s. XX. [Brocà](#) enumera, en treballs diversos, exhaustivament autors i obres fins al s. XIX; [Sobrequés](#) i [Ferro](#), fins al Decret de Nova Planta; Dou, fins a finals del XVIII... El Departament de Justícia ha reeditat anastàticament amb traducció paral·lela les obres cabdals d'[Olibà](#) i de [Finestres](#), i el [Centre d'Estudis Polítics i Constitucionals](#) ho ha fet amb la [Pràctica, forma y stil de celebrar Corts](#) de Peguera

amb un estudi introductori de Montagut. Fa anys que hi ha en marxa la reedició, amb traducció paral·lela, de l'obra cabdal —[*De pactis nuptialibus...*](#)— del que és tingut com el més gran jurista català de tots els temps i amb més difusió i prestigi a Europa, [Joan Pere Fontanella](#); però el projecte no ha tingut sort i encara no ha vist la llum.

La literatura jurídica notarial catalana apareix a l'Edat Moderna. En destaquen els tractats de l'art de notaria (que solien contenir formularis), dels quals se n'escriuen fins a mitjans del s. XX. En citarem la traducció castellana del de [Gibert](#), anotada per [Falguera](#), pel seu interès jurídic fins i tot per al dret vigent avui. No ha estat reeditat modernament cap dels tractats de notaria, malgrat el seu interès per a la història del dret i per al dret vigent.

Monografies

En aquest calaix de sastre hi posem les obres dels autors "contemporanis" —des de la segona meitat del s. XIX fins a l'actualitat— que no encaixen en cap dels apartats anteriors.

Revistes científiques

Destaquem, per la seva antiguitat i continuïtat, la [Revista Jurídica de Cataluña](#) i [La Notaría](#); aquesta última és especialment d'interès per al dret català fins al 1936, i singularment quan hi publicava el que en fou fundador i director, el notari [Fèlix M. Falguera](#), a la segona meitat del s. XIX.

Algunes revistes han deixat d'existir, com els [Estudis Universitaris Catalans \(1907-1939\)](#), i n'han aparegut altres de noves. D'interès pels articles que solen contenir sobre dret i institucions històriques de Catalunya són els [Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols](#), la [Revista de Dret Històric Català](#), la [Revista Catalana de Dret Privat](#), [Initium. Revista Catalana d'Història del Dret](#). D'àmbit espanyol, l'Anuario de Historia del Derecho Español conté ocasionalment estudis d'història del dret i de les institucions catalanes.

D'un àmbit històric més generalista, amb articles ocasionals centrats sobre el dret i les institucions històriques o, més sovint, amb al·lusions a les matèries que ens ocupen, podíem citar, entre d'altres, l'[Anuario de Estudios Medievales](#), [Pedralbes](#) o [Urgellia](#).

Congressos

Poques publicacions van deixar el [I i el II Congrés Catalanista \(1880 i 1883\)](#), el I Congrés de Jurisconsults Catalans (1881), i el frustrat [I Congrés Jurídic Català \(1936\)](#). En canvi, el II Congrés Jurídic Català (1971) va publicar, sotmès però, a la censura, les ponències i les conclusions i d'altres treballs en el [Llibre del II Congrés...](#); i igualment el [Congrés de Cultura Catalana \(1975-77\)](#), en el qual hi va haver un Àmbit de Dret i un d'Institucions Públiques. El 1993 i el 1998 es van celebrar, respectivament, el I i el II Congrés d'Història del Notariat Català, dels quals se'n publicaren les actes. Des del 2002, la [Fundació Roca Sastre](#), la UPF i la UNED organitzen biennalment les Jornades de Juristes i Notaris. El Departament d'Història del Dret de la UB organitza, primer anualment i després de manera més espaiada, els simposis [El Dret Comú i Catalunya](#). Des dels anys vuitanta del s. XX que se celebren periòdicament [Jornades de Dret Civil Català](#), i ocasionalment trobades de civilistes amb motius especials com poden ser determinats aniversaris d'efemèrides relacionades amb el dret civil català, amb la consegüent publicació dels materials corresponents.

També direm que, en els diferents congressos, simposis i jornades d'història que se celebren (de la Corona d'Aragó, d'Història Moderna, d'Història Agrària, de Paleografia i Diplomàtica, de medievalistes, d'Història de Barcelona...), s'hi poden trobar ponències i comunicacions de més o menys interès per al tema que ens ocupa.